

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

JOHN LOCKE: DRUHÉ POJEDNÁNÍ O VLÁDĚ

autor: **Petr Just**
akademický rok: **1999-2000**
kurz: **Dějiny politického myšlení - novověk**
přednášející: **doc.PhDr. Rudolf Kučera, CSc.**
datum odevzdání: **9.5.2000**

Úvod

Anglický filosof John Locke patřil mezi nejvýznamnější politické myslitele novověku. Jeho dílo *Druhé pojednání o vládě* se dodnes řadí mezi stěžejní práce z dějin politického myšlení. Tato seminární práce si klade za cíl seznámit čtenáře s jedním z klíčových myšlenkových témat tohoto díla, a sice s rozdělením moci v politické společnosti a vztahy občan - stát, resp. vláda.

John Locke ¹⁾

John Locke se narodil v roce 1632 ve Wringtonu, nedaleko Bristolu. Pocházel z puritánské rodiny - otec byl právníkem u soudu. Vystudoval na elitních školách ve Westminsteru a Oxfordu, kde získal titul mistr svobodných umění. Po studiích se dostal pod vlivem fyzika Roberta Boyla do nově založené Royal Society, jejíž členové byli do velké míry ovlivňováni učením Bacona a Descarta. Locke se začal zajímat o přírodní vědy, zejména medicínu.

Lockovo politické myšlení bylo do značné míry ovlivněno přátelstvím s Lordem Shaftesburym, jehož asistentem a lékařem byl od roku 1667. Díky němu se dostal do vysokých politických kruhů a k vysokým politickým funkcím. Jako diplomat se dostal i do Paříže. Pád Lorda Shaftesburyho a jeho odchod do exilu v Holandsku zasáhl i Locka. Odešel také do Holandska, kde zůstal i po Shaftesburyho smrti v roce 1683. Pobyt v Holandsku Locka obohatil - napsal zde jedno ze svých nejlepších děl *Esej o lidském rozumu*. Po anglické revoluci a nástupu Viléma Oranžského na trůn v roce 1689 se vrátil do Anglie, kde začaly postupně vycházet jeho spisy a stával se známějším. Až do své smrti pak působil ve službách krále a později učené dámy, Lady Mashamové na zámečku Oates v hrabství Essex. Tam také v roce 1704 ve věku 72 let zemřel.

Kromě zmiňovaných děl *Esej o lidském rozumu* (1687) a *Druhé pojednání o vládě* (1690) napsal Locke řadu dalších prací. Z těch

¹⁾ biografické údaje jsou převážně převzaty z: Tretera. **Nástin dějin evropského myšlení.** s. 274-276.

nejdůležitějších jmenuji alespoň *První pojednání o vládě* (1690), *Eseje o lidské toleranci* (1689-1692, o otázkách náboženské svobody), *Listy o toleranci*, *Rozumnost křesťanství*, *Esej o lidském poznání* (gnozeologie)

Druhé pojednání o vládě

Lockovo dílo *Druhé pojednání o vládě* je věnováno některým jeho významným myšlenkám z oblasti občanské společnosti, politiky a vlády. Je výkladem Lockových myšlenek a názorů na strukturu a činnost společnosti, její řízení a možnosti, které takové zřízení poskytuje občanům. Narozdíl od *Prvního pojednání o vládě* není tento text veden jako polemika s R. Filmerem, ale jednotlivé myšlenky jsou rozebírány a analyzovány hlouběji a autor poskytuje čtenářům praktické závěry.

Přirozený stav člověka

Vzhledem k tomu, že Locke na mnoha místech operuje pojmem "přirozený stav člověka / lidstva", bude dobré seznámit se hned na začátku s Lockovou definicí: "*... je to stav dokonalé svobody řídit svá jednání a nakládat se svým majetkem a se svými osobami, jak považují za vhodné, v mezích přirozeného zákona, aniž žádají povolení nebo závisí na vůli kohokoli jiného ... ; ... stav rovnosti, v němž všechna moc a pravomoc je vzájemná, aniž jeden má více než druhý ...*"¹⁾. Lidé jsou tedy od přirozenosti svobodní a rovni. Nikdo nesmí být podroben moci druhého, aniž by k tomu dal souhlas.

K problematice člověka jako základního elementu občanské a politické společnosti se Locke vrací ve své knize několikrát. Nejzřetelněji však od kapitoly VIII., kdy se věnuje počátkům politických společenství. Jedinou možností, jak se zbavit této přirozené svobody, je sjednotit se s ostatními pro dobro celku. Občané tedy podle Locka sepisují jakousi společenskou smlouvu.

Společenská smlouva

¹⁾ Locke. **Druhé pojednání o vládě**. Kap. II, s. 30.

Společenství je podle Locka politické těleso jistého počtu občanů vytvořené s jejich souhlasem k tomu, aby vedli "... pohodlný, bezpečný a pokojný život vespolek v zajištěném požívání svého vlastnictví a ve větším zabezpečení proti komukoli, kdo k němu nepatří ..." ¹⁾. Jak je vidět z Lockovy citace, společenství má sloužit převážně k obranným účelům; je to snaha udržet svoje bohatství a majetek v bezpečí. Toto spojení však v žádném případě nepoškozuje svobodu ostatních lidí, ti zůstávají v přirozeném stavu. Setrvávat v tomto přirozeném stavu však Locke považuje za méně efektivní a dokládá to svými výroky. Člověk, který zůstává vně společenství je sice v přirozeném stavu, ale má takové právo, "... přece jeho požívání je velmi nejisté a ustavičně vydáno zasahování jiných, neboť všichni jsou králi, stejně jako on, každý člověk je mu roven a většina z nich žádní přesní zachovávatele slušnosti a spravedlnosti, je požívání vlastnictví, jež má v tomto stavu, velmi málo bezpečné, velmi nejisté ..." ²⁾. Locke tvrdí, že v přirozeném stavu schází zákon, který by přesně stanovil měřítko práva a bezpráví, schází také nestranný soudce, který by případné spory řešil a, do třetice schází moc podporovat, zastávat a vykonat rozsudek.

Připojením se ke společenství se člověk sice vzdává moci činit vše, co považuje za vhodné a omezuje a limituje své činy. Co je však podle Locka důležité, je fakt, že toto činí občané za svého souhlasu a dobrovolně. To je základem zákonné vlády.

Autor si ale okamžitě vybavuje možné námitky svých myšlenkových odpůrců: "... proti tomu se vznášejí, jak shledávám, dvě námitky: 1. Nelze najít v dějinách žádné příklady společnosti lidí nezávislých a sobě navzájem rovných, kteří se sešli a tímto způsobem počali a dosadili vládu; 2. Je právně nemožné, aby tak učinili, protože všichni lidé narození pod vládou, mají se jí podrobí a nemají volnost počít novou ..." ¹⁾. První námitku zpochybňuje uvedením příkladu, že například Řím a Benátky vznikly spojením jednotlivých

¹⁾ tamtéž. Kap. VIII, s. 85-86.

²⁾ tamtéž. Kap. IX, s. 102.

¹⁾ tamtéž. Kap. VIII, s. 88.

lidí, "... svobodných a na sobě navzájem nezávislých, mezi nimiž nebylo přirozené povýšenosti ani podřízenosti ..." ²⁾.

Zákonodárná moc

Aby mohlo společenství řádně fungovat, musí mít zákony. Proto ustavuje společenství zákonodárné orgány, kterým dává pravomoc vypracovávat zákony. Jedině řádně zvolená legislativa může být nejvyšší státní mocí, "... posvátnou a neměnnou v rukou, do jichž ji společenství vložilo ..." ³⁾.

Přesto nemůže mít legislativa nad občany libovolnou moc. Moc legislativy nemůže být větší než ta, kterou měli občané v přirozeném stavu, protože "... nikdo nemůže na druhého přenést více moci než má sám ..." ⁴⁾. Vláda vznikla, protože byla snaha zabezpečit vlastnictví všech lidí, a proto je účelem vlády dobro lidstva. Moc legislativy je omezena na veřejné dobro společnosti, nemá mít právo zotročovat, zahubovat nebo záměrně ochuzovat poddané. Má za úkol chránit vlastnictví společnosti, bránit se proti bezpráví a trestat viníky. Je vázána vykonávat spravedlnost a řídit se podle platných zákonů. Legislativa nemůže nikomu vzít nic z jeho soukromého vlastnictví aniž by s tím dotyčný předem nesouhlasil.

Výše popisované teze tvrdí, co by legislativa měla dělat. Zda a jak legislativa tyto teze skutečně naplňuje, záleží na její vlastní charakteristice. Proto Locke rozděluje zákonodárné sbory do dvou skupin podle toho, zda mají teoreticky blízko k výše popisovaným podmínkám:

1.) "... vlády, kde legislativa spočívá zcela nebo zčásti na shromážděních, která jsou proměnlivá, jejichž členové jsou po rozpuštění shromáždění poddanými obecných zákonů své země stejně s ostatními ..." ¹⁾ - zde podle autora není problém obávat se porušení podmínek, za kterých občané vstoupili

²⁾ tamtéž. Kap. VIII, s. 89.

³⁾ tamtéž. Kap. XI, s. 107.

⁴⁾ tamtéž. Kap. XI, s. 108-109.

¹⁾ tamtéž. Kap. XI, s. 112.

do společenství. To by se dalo vysvětlit tím, že málokterý zákonodárce "ušije" pro poddané špatný zákon, když ví, že se po skončení mandátu vrátí mezi ně.

2.) *"... vlády, kde legislativa je u jednoho trvalého shromáždění stále existujícího nebo u jednoho člověka, jako v absolutních monarchiích, je stále nebezpečí, že budou sami myslit, že mají odlišný zájem od ostatního společenství a že tak budou s to zvětšit své vlastní bohatství a moc, vezmou-li lidu to, co pokládají z vhodné ..." 2).*

Výkonná a federativní moc

Zákonodárná moc má za úkol vytvářet zákony. Zákony musí ovšem být také prováděny. Proto zpravidla vedle zákonodárné moci existuje také moc výkonná. Obě moci bývají od sebe odděleny.

Existuje ještě moc války a míru, svazků, spolků a smluv se všemi osobami a společenstvími mimo stát. Tato moc je nazývána mocí federativní. Ačkoli jsou obě moci od sebe odlišné, je těžké je od sebe oddělit a vložit je do různých rukou osobám, které jednají oddělené. Podle Locka to není efektivní, neboť *"... síla lidu by byla pod různým velením, což by mohlo jednoho nebo druhého dne způsobit nepořádek nebo zkázu ..." 1)*. Dnešní státy většinou včleňují to, co Locke nazývá mocí federativní, do složky výkonné moci. Tím se snižuje podle autorem zmiňovaná možnost vzniku *"nepořádku"* a *"zkázy"*.

Obě moci - jak výkonná tak federativní - přestože jsou odděleny od moci zákonodárné, je ta jediná nejvyšší mocí ve státě a ostatní ji musejí být podřízeny. Na druhou stranu legislativa nemusí být vždy činná narozdíl od exekutivy. Není totiž nutné stále dávat nové zákony, ale je nutné zákony stále provádět a vykonávat.

Zánik vlády

2) tamtéž. Kap. XI, s. 112.

1) tamtéž. Kap. XII, s. 117.

Společenství vznikají dohodou. Jedinou cestou zániku společenství je cizí vpád zvenčí. Rozpadne-li se společnost, rozpadne se tím automaticky i její vláda.

Vpád zvenčí není jedinou příčinou zániku společenství a vlády. Zanikají též působením vnitřních vlivů, které se projevují nejvíce změnou legislativy. Legislativa se mění v několika případech:

- 1.) když jednotlivé osoby, které mají dědičnou, nejvyšší a výkonnou moc, kladou svou vlastní libovůli na místo zákonů;
- 2.) když kníže zabraňuje legislativě, aby se shromažďovala a svobodně jednala a usnášela se na zákonech, zkrátka aby vykonávala to, pro co byla zřízena;
- 3.) změni-li se z libovůle knížete a bez souhlasu lidu voliči nebo způsob volby legislativy;
- 4.) vydá-li kníže nebo legislativa lidem do poddanství.

Locke uvádí ještě třetí způsob jakým může vláda zaniknout a to tak, že ten, když představitel exekutivy nevykonává svoji moc (provádění zákonů) a zanedbává ji.

Zanikne-li vláda, má lid možnost zřídit si novou legislativu lišící se od té předchozí osobami, formou nebo obojím.

Závěr

Lockovo *Druhé pojednání o vládě* je dílem rozsáhlým ne fyzicky, ale myšlenkově a mě se jistě nemohlo podařit vybrat všechny jeho hlavní politologické teze. Snažil jsem se zaměřit pouze na některé aspekty fungování společenství lidí.

Rád bych ve stručnosti v několika bodech shrnul na závěr základní Lockovy myšlenky, které jsem rozebral v práci:

- 1.) stát se konstituuje společenskou smlouvou, která je postavena na dobrovolné bázi, na svobodném souhlasu účastníků;
- 2.) touto smlouvou vzniká z jedinců politické těleso vystupující jednotně;
- 3.) nejvyšší mocí je moc zákonodárná, od ní se odvíjí typ společnosti a vlády;

4.) jednotlivé složky moci jsou od sebe odděleny.

Použitá literatura

* Locke, John. **Druhé pojednání o vládě.** Praha: Svoboda, 1992. 2. vydání. Z anglického originálu *Two Treaties of Government* přeložil Josef Král.

* Tretera, Ivo. **Nástin dějin evropského myšlení.** Praha - Litomyšl: Paseka, 1999. 2. vydání.